

4 mei 2014 – 3e zondag van Pasen – Diversitas zondag

Johannes 20,1-14

1Petrus 2,1-10

En als ‘hedendaags appèl’ een tekst van Jan Schaake (Kerk en Vrede)

Jan Schaake

“Zestig jaar herrie om twee minuten stilte”. Dat is de titel van een boek over de discussie wie we nu precies op de avond van 4 mei herdenken. Aan de ene kant wordt er voor gepleit om de dodenherdenking tot een helder afgegrensde groep slachtoffers te beperken; anderen menen dat vrijwel iedereen herdacht kan worden als slachtoffer van de omstandigheden: ook Duitse militairen of Nederlandse ooms die voor de Duitse SS hebben gekozen. In het Belgische Ieper speelt de discussie wie er herdacht moet worden veel minder. Al bijna 100 jaar wordt daar elke avond de Last Post geblazen voor de ontelbaren die een zinloze dood in werden gejaagd. En anderhalve week geleden waren we hier in Almelo nog getuige van een felle discussie rond de onthulling van een monument ter herdenking van de Armeense genocide, ook al bijna 100 jaar geleden. Bij die onthulling voelden werd ook gesproken over het nut van het herdenken. Het gaat niet alleen om de doden van toen maar ook en nog belangrijker om de lessen die uit het verleden zijn te trekken. Wie de fouten uit het verleden niet onder ogen wil zien, is niet in staat om van die fouten en van de geschiedenis te leren. De les van die genocide is dat je geen nieuwe nationale identiteit mag bouwen op de vernietiging van de culturele identiteit van minderheden, zoals thans bijvoorbeeld in Syrië gaande is. De centrale les in Ieper is een eenduidig “nooit meer oorlog”.

Twee maanden geleden waren enkelen van ons in Israël en Palestina en bezochten we het Getto-strijdersmuseum bij Akko. Ook in Israël hebben veel jongeren moeite met de dodenherdenking en Tanja Ronen, die ons daar rondleidde, beschreef hoe zij bezig waren er een nieuwe invulling aan te geven. “Van de onderduik tot de kampen speelt de vraag: ‘Wat zou jij doen in deze situatie?’ Daarna praten we erover en passen we de morele lessen toe op actuele situaties zoals nu in Oekraïne.” zo zei ze.

In plaats van de loopgraven te betrekken om de dodenherdenking van 4 mei tot een bepaalde groep te beperken of om de dodenherdenking juist te laten verzanden door vrijwel iedereen tot slachtoffer te maken, zou je op 4 mei de lessen centraal moeten stellen die uit de Tweede Wereldoorlog getrokken kunnen worden. “Herdenk geen doden, maar daden”, zo schreef Marc Davidson een maand geleden op de opiniepagina van de Volkskrant.

Hij schreef: “Tijdens menige herdenking klinkt het ‘nooit meer...’ Wij willen herdenken opdat wij tenminste nog iets van de geschiedenis leren en die niet herhalen. Maar voorkomen wij oorlogen door te treuren over wat ons door anderen is aangedaan? Nee, wij voorkomen oorlogen door te overdenken wat wij anderen hebben aangedaan, door te herdenken waartoe wij zélf in staat zijn. Wanneer zijn wij agressor geweest, wanneer hebben wij weggekeken?”

“Herdenk daarom op 4 mei in de eerste plaats de Nederlandse actieve en passieve rol in de Jodenvervolging en niet die van de Duitsers. Herdenk dat Nederlandse vrijwilligers het grootste contingent van de Waffen-SS vormden van alle bezette West-Europese landen. Herdenk de bereidwillige medewerking van de Nederlandse politie aan de Jodenvervolging. Herdenk de politionele acties in toenmalig Nederlands-Indië, herdenk onze rol in de slavenhandel, overdenk onze rol in Srebrenica.

“Juist een dergelijke herdenking van onze eigen daden confronteert en is pijnlijk. Natuurlijk is het belangrijk bekend te zijn met andermans wandaden, maar wij leren vooral van onze eigen fouten. We moeten ons zelf dwingen te herdenken wat we juist graag willen vergeten, waarvoor wij willen wegstijgen. Wanneer herdenkingen enkel het leed vers houden dat anderen ons hebben aangedaan, brengen zij nieuwe oorlogen eerder dichterbij dan dat ze worden voorkomen.”

Preek Hanneke Siebert en Jaco Zuurmond

1. Grote Woorden

“Wanneer herdenkingen enkel het leed vers houden dat anderen ons hebben aangedaan, brengen zij nieuwe oorlogen eerder dichterbij dan dat ze worden voorkomen.” Voorwaar, dat zijn grote woorden!

Maar oorlog is groot. Het leed dat oorlog brengt is immens: De vreselijke ellende van de loopgraven van de 1e wereldoorlog, de slachtoffers van de concentratiekampen, de slachtoffers van de willekeur en de terreur van de bezetting... Haast te vreselijk om aan te denken.

En ook de oorlogsmachine is groot. Oorlog is een macht die mensen meesleurt. Niet alleen in 1914, niet alleen in 1939, maar ook in 2003, toen bijna de hele wereld geloofde dat Irak over massavernietigingswapens beschikte... En dat Irak achter de aanslagen op de Twin Towers zou hebben gezeten... En dat daarmee oorlog legitiem en noodzakelijk was. Alleen... later bleek het allemaal doelbewuste manipulatie. En zoals zo vaak bleek achteraf oorlog het totaal verkeerde middel om het gestelde zgn. 'goede' doel te bereiken. En zoals zo vaak bleek ook het doel achteraf niet zo goed... maar vooral eigenbelang. Olie. Maar die oorlog werd óók namens óns gevoerd.

De schuld is dus ook groot, heel groot. En laat ik niet denken dat 'ik' buiten schot blijf.

Wij staan tesaam voor het gericht
voor goed of kwaad te kiezen,
een volk dat voor tirannen zwicht,
zal meer dan lijf en goed verliezen,
dan dooft het licht.

(H.M. van Randwijk)

2. Het grote zit in het kleine – de grote oorlog zit ook in mij, kleine mens.

De grote mechanismen van onderscheid maken, van veroordelen, van angst inboezemen hebben macht, veel macht. Ook over mij. Ook in mij woekert de angst, die maar al te gemakkelijk aangewakkerd wordt. Angst dat mijn kinderen door één of andere gek gepakt zullen worden. En wat als zo'n veroordeelde bij mij achter komt wonen? Ook ik betrap mezelf erop in iedere Oost-Europese vrachtwagen die ik op de snelweg passeer een crimineel te zien, die de banen van onze Nederlandse chauffeurs inpikt. Door woorden en beelden van politici en opiniemakers word ook ik meegesleurd in de angst voor alles wat afwijkt, voor wat mijn rijkdom, mijn hoegenaamde vrijheid bedreigt.

Geef je gedachten eens een dag je vrij
dan komen ze al spoedig op gedachten
die jij van je gedachten niet verwachtte
omdat ze niet meer denken zoals jij.
Ze denken dan dat moorden en verkrachten
en rassenhaat en roof en razernij
iets goeds zijn, en ze houden jou en mij
die dit bestrijden voor twee halve zachten.
Ik heb ze wel eens even vrijgelaten,
maar fluiten op mijn vingers kan ik goed.
Dan kwamen ze meteen zoals het moet
bij mij terug. Want van de resultaten
van zomaar mogen denken voor de lol,
daar staan al veel gedenkboeken van vol.

(Kees Stip)

3. Petrus - Paasethiek

Ook de wereld van Petrus en zijn adressanten was complex, dreigend, op essentiële punten als slavernij en onderdrukking van vrouwen evident verkeerd. Maar het is wél Pasen geweest, zo wist Petrus. En na Pasen valt ook in een ingewikkelde wereld te leven in hoop.

Wij kunnen, 2000 jaar ná Petrus, de oorlog niet opheffen. Maar leven in hoop, leven ná Pasen, betekent: je bewust worden dat de oorlog over jou zelf geen macht meer heeft. Jij bent vrij om ánders te reageren. Mogen mensen vinden dat je dan 'halfzacht' reageert – je hebt een hele wereld aan waarheid achter je. De waarheid van Pasen, de waarheid dat jij als opgestane, bevrijde mens, mag leven.

Wie Pasen heeft gevierd doorziet het mechanisme van de angst dat telkens weer tot oorlog leidt. Maar wie Pasen heeft gevierd laat zich door die angst niet meer terugdringen in het oude leven van wraak en vergelding, de wereld van hard, harder, hardst slaan. Vooral: Na Pasen hoeft ik zelf geen agressor te zijn om de agressie in de wereld te weerstaan. Na Pasen kan ik anders kiezen, het net aan de andere kant uitgooien. Niet halfzacht. Wel zachtmoedig!

"Ontdoe u van alles wat slecht is"

(Petrus)

4. Wat kan ik doen?

Wat kan ik doen? Zoals Jan Schaake zei: de daden van het verleden analyseren en diezelfde technieken vandaag herkennen. De grote mechanismen van angstaanjagerij ook in onze tijd leren herkennen. En dan jezelf dwingen om de angst te overwinnen. Jezelf dwingen om voorbij de jouw ingeprente vooroordelen te kijken.

Dat is jezelf, je kinderen en kleinkinderen leren om niet mee te gaan in het makkelijke mee-praten. Dat is weigeren om er aan gewend te raken dat mensen tot probleem gemaakt worden (naar Hirsch Ballin op het congres waarin het CDA koos voor de 'gedoogconstructie'). Dat is jezelf geen zand in de ogen laten strooien door ogenschijnlijk eenvoudige oplossingen, waarbij maatschappelijke problemen aan één specifieke groep mensen wordt toegeschreven.

Durf in plaats van al die schijnwaarheden maar liever vragen te stellen. Juist daar waar politici de troefkaart van de angst spelen.

O zeker, door het stellen van vragen worden de problemen van onze tijd niet kleiner, eerder groter. Maar in het stellen van vragen overwinnen wij onze angst. In de eerlijke vraag meldt zich de ware vrijheid. Daar begint heel klein 'de vrede van Christus'... die eindeloos groot zal blijken.

... jezelf een vraag stellen

daarmee begint verzet

en dan die vraag aan een ander stellen

(Remco Campert)

Amen

Een volk dat voor tirannen zwicht
Allen, die hier tesamen zijn,
de levenden, de doden,
de handbreed, die ons scheidt, is klein,
wij zijn tesamen ontboden voor het gericht ...

Gedenk de liefste, die hier ligt,
de broeder, vrind of vader,
maar gun Uw ogen wijder zicht,
aanzie het land en alle mens tegader,
hoor dit bericht:

Wij staan tesaam voor het gericht
voor goed of kwaad te kiezen,
een volk dat voor tirannen zwicht,
zal meer dan lijf en goed verliezen,
dan dooft het licht.

(Hendrik Mattheus van Randwijk, 1906-1966,
dichter, prozaschrijver, verzetsheld, journalist)

Geef je gedachten eens een dag je vrij
dan komen ze al spoedig op gedachten
die jij van je gedachten niet verwachtte
omdat ze niet meer denken zoals jij.

Ze denken dan dat moorden en verkrachten
en rassenhaat en roof en razernij
iets goeds zijn, en ze houden jou en mij
die dit bestrijden voor twee halve zachten.

Ik heb ze wel eens even vrijgelaten,
maar fluiten op mijn vingers kan ik goed.
Dan kwamen ze meteen zoals het moet
bij mij terug. Want van de resultaten
van zomaar mogen denken voor de lol,
daar staan al veel gedenkboeken van vol.

(Kees Stip)

Verzet begint niet met grote woorden
Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden
zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt

zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud

zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die een sigaret aansteekt

zoals liefde met een blik
een aanraking iets dat je opvalt in een stem

jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet

en dan die vraag aan een ander stellen

(Remco Campert)